

Nr. 123 - Persillekræmmeren - 2019

Stensballegaards afhændelse af Endelave

I 1696 var Baron Fredrik Kragh på Stensballegaard i forbindelse med et forlig om hans svigerfar Peder Griffenfelds tilgodehavende hos Kong Chr. d. 5. kommet i besiddelse af Endelave.

I 1748 var Stensballegaard blevet et stamhus, d.v.s. et udeleligt familiegods, en slags fond, hvor der ikke må ske frasalg, og hvor kun afkastet kan benyttes af familien.

Besidderne af stamhuset Stensballegaard gjorde hvad de kunne for at få så meget ud af Øen, som de formåede. Der blev også foretaget en række investeringer til gavn for øboerne, men efterhånden mistede man på Stensballegaard interessen for den dengang afsides beliggende Ø.

Der var ofte meget ævl og kævl med endelavitterne om stort og småt, og dertil kom problemer med øens foged. Han var jo selvfølgelig herremandens repræsentant på Øen, men han måtte bo på Øen for at kunne udføre sit hverv, og når han gjorde det, var han ofte nødsaget til at holde med bønderne, når der var konflikter.

I 1787 er vi nået så langt, at Frederik Kraghs oldebarn, stamhusbesidder Jens Carl Krag-Juel-Vind indgiver ansøgning til kancelliet (ministeriet) om at måtte frasælge Endelave. Det fremgår af ansøgningen, at Øen ude i Kattegat lå for afsides, og at godset ikke mente, at driften var tilfredsstillende. Øen var jo en del af det udelelige stamhus, og frasalg kunne kun ske med Kongens tilladelse.

Jens Carl fik bevilling til salg af Øen mod, at der til gengæld skulle købes jord på fastlandet for pengene. Jens Carl er på dette tidspunkt 20 år gl. og umyndig. Han er ganske vist den formelle stamhusbesidder, men det er reelt hans moder, den skrappe og myndige enkebaronesse Sophie Magdalene, der styrer godset. Så det er hende, der beslutter, at Stensballegaard skal skille sig af med Endelave.

Men der gik næsten 10 år mere, inden det lykkedes at få gennemført en handel. Køberen er officer af lavadelen, major Georg Ditlev Schildknecht, eskadronchef ved det slesvigske rytterregiment i Horsens. Købesummen er 11.500 rigsdaler for hele Øen incl. fæstebønder, husmænd, kirke, møller m.m.

Baron Jens Carl Krag-Juel-Vind

Del af major Schildknechts gravminde på Endelave Kirkegård

Beløbet var ikke ret meget mere end det, Baron Frederik Kragh havde givet 100 år tidligere. Øens værdi i form af afgifter m.m. var ikke i denne lange periode øget noget videre, trods de store investeringer ham og hans efterfølgere havde fortaget, f.eks. i kirken, en ny sædegård, præstegård, skole m.m.

Der blev ikke købt jord for pengene, men i stedet fik man lov til at henlægge 12.000 rigsdaler til stamhuskapitalen, hvilket Jens Carl først fik klaret 10 år senere i 1806, ved bl.a. at sælge nogle privatejede bøndergårde i Tvingstrup, og ved at lægge Haldrup mølle, som han også ejede privat, ind under stamhuset. Det ligner en afdragsordning.

Rygtet siger, at han tabte Endelave i kortspil, det kan ikke bevises, men måske har der være noget om det.

Sælger og køber kendte hinanden, idet Baron Jens Carl var sekondritmester i samme regiment i Horsens, hvor major Schildknecht var eskadronchef, henholdsvis 30 og 55 år, og kortspil om penge var en yndet fritidsbeskæftigelse for datidens officerer.

Altså – Øen var svær at sælge, det tog 10 år, der blev ikke som forudsat købt jord for salgssummen, og det kneb med at få skrabet det beløb sammen, der skulle henlægges til stamhuskapitalen, og sælger og købers officersliv gav basis for spil om penge. Og hvor havde en major, der havde været soldat hele sit liv, så mange penge fra, at han kunne købe en Ø af den størrelse. Han var søn af en amtsforvalter (embedsmand) og gift med en Karen Cappel Fischer.

Rygtet kan godt tale sandt, og der kan godt have ligget et gældsforhold af en eller anden størrelse til grund for handelen.

Major von Schildknecht, som han nu kaldte sig, gik straks i gang med at etablere sig på Endelave. Han byggede en ny gård – Louisenlund, omhuggede øens store egeskov, der blev til tømmer til krigsskibe, og så gik han i gang med at frasælge bøndergodset. Endelave var jo ikke længere en del af et stamhus, så nu var der frit slag.

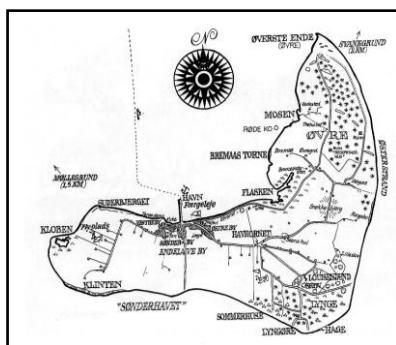
Jordværdien af en gård blev sat til 600 rdl., et husmandssted til 150 rdl. (bønderne ejede selv bygningerne). Og da der var 40 gårde, blev det til en betragtelig sum i forhold til, hvad hele Øen havde kostet.

Man kan selvfølgelig ikke udelukke, at Schildknecht skulle betale handelssummen med indtægterne fra skovhugst og frasalg af bøndergårde, men selvom interessen for selveje var stor hos bønderne, var der ved Schildknechts død i år 1800 kun frasolgt 6 gårde, og frasalget var først endelig gennemført i midten af 1800 tallet.

Schildknecht brugte jo også en større sum penge til etablering og opførelse af gården Louisenlund. Han lod sig pensionere fra hæren få år efter, og døde som nævnt allerede i år 1800, 59 år gl.

Familien Schildknecht havde Louisenlund i godt 100 år og gik så konkurs. Siden har der været et antal skiftende ejere.

Stensballegaard havde svært ved gennem de 100 år at administrere Endelave og rigtig få noget ud af det, men det lykkedes for een, der bosatte sig på Øen. Skovhugst og frasalg af bøndergods var ikke aktuelt for Stensballegaard, da man beslutter sig for at skille sig af med Øen. Endelave var til tider mere en klods om livet end en juvel i stamhuset i Stensballe.

Kilder:

Mogens Schou Christiansen "Endelave en Ø midt i Danmark" 1976 side 9,
Luisenlunds hjemmeside på internettet.

Nationalmuseet "Danmarks kirker", "Vær", "Endelave"

Artikler om "Stensballegaard" Stensballe Lokalhistoriske Arkiv

Trap Danmark 4 bind VII 422/424

Holger Jørgensen "Horsens Nørrestrand", udgivet af Horsens museum 1997

Stensballegaards og Endelaves godsarkiv – Landsarkivet – på internettet

Steffen Hahnemann "Fra lensmand til herremand til bondefrigørelse- Endelave i det 16-18 århundrede" – ringbind 125
sider Byarkivet i Horsens

Kirkebog Væhr sogn og Endelave sogn

Danmarks historie - uden for Danmark – Skåne af Gøsta Johannesson

Rigmor Frandsens afskrifter af dokumenter ang. Endelave, Horsens Byarkiv

**Del af foredrag om Stensballegaards ejerskab af Endelave
holdt 1. marts 2017 for Stensballe Lokalhistoriske Arkiv**

Tekst: Jørgen Hansen, redaktion: Poul Erik Schreiber

ISSN:2246-4581